

61

E. G. RACOVIȚĂ

LICEUL NAȚIONAL ȘTIINȚIFIC, Cluj
DOUĂ CUVÂNTĂRI DESPRE ȘCOALA SECUNDARĂ
TEORETICĂ A VIITORULUI.

E. G. RACOVIȚĂ

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ

LICEUL NATIONAL-STIINTIFIC

**DOUĂ CUVÂNTĂRI DESPRE SCOALA SECUNDARĂ TEORETICĂ
A VIITORULUI.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CLUJ,
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL“
STRADA MEMORANDULUI 22.
1928.

O LĂMURIRE.

Legea învățământului secundar teoretic este promulgată. S'ar părea deci că reeditarea discuțiilor la care a dat naștere n'ar fi decât hârtie maculată în zadar și că paginile care urmează nu și-ar găsi justificare.

În realitate chestia să prezintă diferit. Legea votată este astfel alcătuită încât adevărul caracter al noului liceu unic va fi dat de „programele analitice“ ce sunt a se stabili de viitoarea Comisiune hotărâtă de Ministerul Instrucției publice. Liceu unic va fi clasic, modern, real, mixt, pseudoclasic, utopic, incoherent etc. după cum îl va făuri sus-zisa Comisiune.

Broșura de față are deci o justificare și anume: să contribuie la alcătuirea unor astfel de programe analitice ca noul liceu unic să fie cât mai aproape de „liceul național-științific“, de școala secundară a viitorului ce va împărtăși tineretului „învățământul rațional, activ, echilibrat, igienic, cu adevărat cultural și educativ“ pentru care luptă deja de mult intelectualii de fire obiectivă, cari nu se lasă conduși de instincte tradiționaliste, ori nu vor să permită ca sufletul tinerimei să fie plămădit după cum cer interesele claselor sociale privilegiate.

Tipăritura de față mai are de scop să modifice „atmosfera clasicistă“ ce puținii noștri latinisti și elenisti au reușit totuși să creeze, împrejurul legei învățământului secundar, cu așa de strălucit succes, printr'o remarcabilă stăruință și cu o tactică minunată izvorâtă din cele mai pure tradiții lăsate de subtilii eroi Egeeni.

Ori care ar fi eventual simpatiile Comisiunii programelor analitice pentru „Liceul național-științific“, totuși realizarea acestui liceu rămâne în sarcina viitorului căci Legea actuală nu permite înființarea lui; noul Liceu unic va fi deci forțat o operă criticabilă. Opinia publică trebuie luminată imediat și pregătită pentru modificarea noii legiuiri ce se aplică chiar de la toamnă. Din aceste considerente rezultă deci o a treia, și nu cea mai neînsemnată, îndreptățire a cărțiței de față.

Bine înțeles, o problemă atât de vastă și de complexă ca aceea a învățământului secundar, nu se poate trata complet în câteva pagini și în două cuvântări, din care una, improvizată, s'a resimțit de graba ce s'a pus la discutarea acestei legi depusă în ajunul închiderii sesiunii parlamentare. O mulțime de chestii de cea mai mare importanță nu sunt menționate în paginile următoare, ba n'au fost tratate nici de ceilalți oratori din senat, probabil tot din lipsă de vreme. Nu mai vorbesc de discuția din cameră unde toți cei cari au luat cuvântul, afară de unul, s'au mărginit a modula variații, câteodată măestre, pe un mic număr de teme „filosofice“.

Cetitorul nu va găsi deci în paginile ce urmează decât enunțarea a câtorva idei conducătoare, dar nici acelea sprijinite de toate argumentele ce se pot invoca în favoarea lor. Multe dovezi, chiar importante, au fost lăsate la o parte, încât pot asigura pe adversari că mai am la dispoziție multe „trupe de rezervă proaspete“.

Nădejduesc că încurând le voi putea folosi într'o publicație mai amănunțită, mai sistematică și mai complexă asupra „Liceului național-științific“, lucrare ce-mi propun să scriu în tihnă de neturburate meditații.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A. — CUVÂNTARE

ȚINUTĂ ÎN ȘEDINȚA SENATULUI DIN 5 APRILIE 1928 LA DISCUȚIA GENERALĂ A PROIECTULUI DE LEGE PENTRU ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR TEORETIC.

Dl. C. NICOLAESCU, Președinte: Dl. senator Racoviță are cuvântul.

Dl. EM. RACOVITĂ: Domnule Președinte, domnilor senatori, multă lume se arată nedumerită de ce profesorii universitari pun atata râvnă în discutarea legii învățământului secundar. Rațiunea este că — și aici dați-mi voie să întrebunțez o comparație, ca să zic așa, industrială — este că distinșii noștri colegi secundari ne prepară materia primă, pe care noi trebuie s'o fabricăm și s'o dăm desevărsită spre consumație națiunii noastre, prin nirmare vedeti că suntem interesați de calitatea acestei materii prime. Noi suntem judecați după calitatea fabricatului final, iar nu colegii noștri secundari. Ei nu sunt dojeniți așa direct de calitatea absolvenților de liceu, cum suntem noi universitarii dojeniți de calitatea absolvenților universitari.

Această considerație a făcut ca acum doi ani, însărcinat de colegii mei universitari, am rugat pe simpaticul ministru al Instrucției să ne comunice anteproiectul de lege al Invățământului secundar, ceea ce d-sa a făcut imediat, și acest anteproiect, cel care poartă numărul 1, a fost comunicat diferitelor facultăți, care l-au discutat și multe s'au pronunțat; unele au tipărit chiar opiniile lor.

Dl. Dr. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Este același.

Dl. EM. RACOVITĂ: Nu, domnule ministru, și poate că ar fi fost mai bine să fie comunicat și acesta, pentru că s'au strecurat oarecari afirmații, în expunerea de motive și în diferitele comentarii verbale ale acestui proiect de lege, care nu corespund întocmai cu opiniile universităților. Astfel s'a zis că universitățile sunt unanime în păreri asupra liceului unic.

DI. DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Aproape în unanimitate. Afară de Dv. și încă o universitate.

DI. EMIL RACOVITĂ: Proportia este în realitate contrară !!

DI. DR. C. ANGELESCU, ministrul Instrucțiunii Publice: Nu.

DI. EMIL RACOVITĂ: În orice caz noi susținem că bifurcarea ar fi preferabilă. O altă afirmațiune care a fost chiar tipărită este că din cele trei licee, care au ființat în țară la noi, cel care a ieșit mai slab a fost liceul real.

DI. DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Intâi clasicul și pe urmă realul (Aprobări).

DI. EMIL RACOVITĂ: Ei nu, domnule ministru. În această atmosferă simpatice de oameni cari se ocupe cu atâta râvnă de învățământ, în această mică adunare, putem să discutăm prietenește.

DI. DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Când realistii merg la Facultatea de Drept, aceasta nu este slăbiciune?

DI. EMIL RACOVITĂ: Colegii noștri dela Drept au deschis Facultatea lor realiştilor tocmai pentru că ei s'au arătat mai buni.

DI. DR. C. ANGELESCU, ministrul Instrucțiunii Publice: Nu.

DI. EMIL RACOVITĂ: Suntem cu toții doritori ca să ajungem la cel mai bun rezultat pentru educarea copiilor noștri, prin urmare să discutăm obiectiv. Am aci o anchetă foarte serioasă făcută de un coleg al meu dela Cluj, profesorul Dima. El a cercetat cu scrupulozitate științifică și în spiritul obiectiv obicinuit în cercetările științifice toate dosarele bacalaureatului de la început, de când s'a înființat noul bacalaureat. Vă rog, să mă dispensați de a vă da cetirea tuturor concluziunilor la care ajunge, pentru a nu vă răpi timpul.

DI. DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Nu uitați că DI. Dima este cel mai mare realist și este contrar clasicismului și în contra liceului modern.

DI. EMIL RACOVITĂ: Este însă pentru rezultatul statisticeii ca ori care om de științe. Când de exemplu ia dela același liceu, seria reală și seria modernă și constată că toate notele medii inclusiv limbile sunt superioare la liceul real, ce vreți să conchidă omul acesta?

Vă recomand această broșură Dv. tuturor cari vă ocupați cu atâta dragoste de chestiunea învățământului, căci broșura răspunde la întrebări cu cifre care nu se pot nega.

Dar ce s'a întâmplat? S'a întâmplat că „Grecii“ și „Latinii“ noștrii au trebuit să constate cu îngrijorare și — ca să zic așa — cu teroare, că clasicismul a dat greș peste tot locul și în toate țările, vorbesc de clasicismul pur. Insist: clasicismul „pur“, „les humanités“ cum zice francezul.

Și mai ales la noi în țară dezastrul este așa de mare încât se poate spune că e ireparabil.

Domnilor, încă o mică statistică. Nu vreau să mă crdeți pe cuvânt. Vreau să consultați cifrele. Ultima statistică e a anului școlar 1925/26 pentru vechiu regat; ea arată că am avut pentru clasele bugetare: clasici 59 elevi, moderniști 3817, realiști 3986. Acestea sunt clase bugetare impuse de stat, unde alegerea atât a părintelui cât și a elevului este oarecum stânjenită. Dar să considerăm clasele extra-bugetare, acela care reprezintă voința reală, nestânjenită de nimeni a părintelui, căci părintele știe ce vrea când plătește toate cheltuelile singur. Clasele extra-bugetare au dat la statistică următoarele cifre: clasice 0 elevi, moderniști 232, realiști 816, adică un modernist la 4 realiști. Reiese deci în mod absolut și imposibil de contestat că nici elevii nici părinții nu mai voiesc învățământul e asic și că elevii și părinții preferă liceul realiu proporția de 4 la 1. Cluj / Central University Library Cluj

Domnilor, dar să vedem și rezultatele pentru promovați. Ce au făcut acești elevi clasici, moderniști și realiști la urma urmei? Cum au absolvit ei clasa a 8-a? Iată cum: 7 clasici, 576 moderniști, 679 realiști. Iar la clasele extra-bugetare 35 moderniști și 88 realiști. Va să zică proporția s'a păstrat și pentru promovați. Această statistică arată și ea că realismul s'a menținut perfect la rangul pe care i-l dădea alegerea părinților și năzuința elevilor.

Trebue să vă spun imediat că eu nu sunt partizan fanatic al împărțirii actuale, și mă voi explica imediat asupra acestui punct.

Prin urmare ce ar conchide omul imparțial, Marțianul de pildă, care ar veni să studieze chestiunea această pe pământul nostru? Ar conchide lucrul următor: în țara românească clasicismul a pierit iar opinia publică și nevoile sociale cer ceva care se împarte între modernism și realism, cu preferință vădită pentru realism, încât concluzia ar fi: dacă se găsește de cuvintă să se facă un singur liceu, acel liceu trebue să fie o combinație de modernism și de realism, cu excluderea clasicismului; adică un liceu pe care l'aș califica **național-științific**.

Ori, această concluzie logică a înspăimântat pe „Grecii“ și pe „Latinii“ noștri și atunci mâna această de oameni, căci sunt puțini la număr, s'a consuit într'o falangă macedoniană (ilaritate) și cu dibăcia care caracterizează cultura lor...

DI DR. C. ANGELESU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Va să zică au și ei ceva.

DI EMIL RACOVITĂ: ...și sub înboldul desperării produs de simțământul disparițiunii lor viitoare de pe pământ, au știut — și aici mă închin iscusinței lor și le aduc omagiile mele de la tribună — să creeze o atmosferă atât de prielnică încât și inimoși noștri gazetari au devenit toți eleniști și latiniști (ilaritate), încât și aceia care niciodată nu s'au gândit la chestiunea această, s'au pronunțat cu cea mai mare hotărîre și energie în favoarea grecismului și latinismului. Au răsunit deodată, în ecoul românesc, oracole, care toate natural erau oracole favorabile clasicismului. Insfârșit l-au înconjurat pe ministrul nostru de o așa atmosferă și l'au prins în așa mreje încât el, pe care-l știam eu că este omul nostru, pentru-că este un om de știință și un om de cultură pozitivă, încât zic și el s'a lăsat ademnit. Desigur că trecutul îl împiedică să mai admită cultura clasică în doze „masive“ dar constatăm că vrea să ne aplice clasicismul în doze „omeopatică“; acest tratament poate că în medicină să aibă un efect, dar în educația nu poate să fie decât vreme pierdută.

Iată cum se face că chestiunea fiind foarte clară din punctul de vedere românesc, în urma experienței pe care am făcut-o noi românii și pe care trebuie s'o ținem drept bună căci este isvorită din nevoile și din evoluția nației noastre, iată cum se face că ne vedem puși iar în fața aceleiași chestiuni, de mult rezolvate și care pentru noi nici n'ar trebui să existe.

Domnilor, vreau să fiu cât se poate de scurt ca să vă fac plăcere și dv., și d-lui ministru; doresc să expun numai câteva din punctele asupra cărora am de făcut observații în formă sumară: Iată ce vrea proiectul, iată ce cred eu!

Dar ca să pot întrebuința această procedură e absolut indispensabil să netezesc întâiu terenul.

Două chestiuni vreau să lămuresc: întâiu cazul Franței și al doilea cazul culturii clasice.

Cazul Franței. Domnilor, este firesc, este natural ca noi, fiii culturii franceze, să luăm exemple de acolo și să ne spunem: Iată cum

au făcut francezi, hai să facem și noi așa! Și nu eu ași fi în principiu contra acestei proceduri.

Dar aci să introducă un formidabil echivoc. În Franța lupta între clasiști și moderniști este o luptă socială și nici decum didactică. În două cuvinte iată chestiunea: burghezia franceză are un învățământ, muncitorimea franceză are alt învățământ. Acele învățăminte nu comunică unul cu altul. Un muncitor intră în învățământul său și nu poate să urmeze decât învățământul său; el nu iese din cadrul „primar“. Burghezul intră deadreptul în cadrul „secundar“ și singur poate prin urmare să pătrundă în învățământul superior adică să formeze clasa dirigentă franceză.

Lupta pentru „școala unică“ este astăzi lupta democraților pentru a sparge această organizare socială, care constituie un privilegiu al burgheziei franceze. Partidele franceze de stânga luptă ca se fie permis oricărui fiu meritos al Franței să ajungă acolo unde oricare fiu meritos al României poate să ajungă. Căci pe noi ne-a ferit soarta de așa pacoste. Noi totdeauna am avut „școală unică“.

Care este zăvorul care închide fiului de muncitor poarta care dă acces la învățământul superior rezervat burgheziei? Cultura clasică. În școala primară nu se învață limbile clasice. În învățământul primar limbile clasice au fost excluse, și au fost excluse într'adins, pentru-că nu se poate intra în învățământul secundar decât cu aecste cunoștințe.

Atunci vedeți cum se pune chestiunea în Franța: burghezia vrea să-și păstreze privilegiul de a conduce națiunea franceză exclusiv cu fiii ei, iar muncitorimea vrea să ajungă și ea la conducere prin acest învățământ secundar; lupta democraților cu conservatorii se confundă deci cu lupta modernismului cu clasicismul.

Ei bine, ce are de a face această luptă cu discuțiunea noastră de aci? Absolut nimic. Exemplele care se aduc din Franța sunt toate viciate de acest criteriu de luptă socială care la noi nu are nici un rost, căci pe noi — cum am spus-o deja — ne-a ferit soarta de a avea de rezolvit această urâtă chestiune socială.

La noi este școală unică, dela fundarea școlaei; fiii de țărani populează toate funcțiunile superioare din statul nostru și nu sunt împiedecați să ajungă acolo unde meritele lor îi îndreptățesc să ajungă.

Clasicismul. — Ia să vedem acum d-lor, ce este acea faimoasă cultură clasică?

Nu vreau să definesc cuvântul de „cultură“, căci m'ași amesteca în îngrădirea unei entități care nu are nici o margine, nici o limită, fiindcă fiecare își croește limita cum îi place. Ba mai mult, cultura a variat după epoci și este variabilă și astăzi după țări. Dar putem oarecum să răspundem luând chestiunea altfel.

Să ne întrebăm: ce numim noi un om cult? D-lor, mi se pare că definițiunea cea mai rațională, cea mai apropiată de bunul simț, este următoarea: om cult actual este acela care își poate explica rațional fenomenele naturale, sociale și intelectuale în mijlocul cărora trăiește, care cunoaște originea lor istorică, și care prin urmare poate până la oarecare punct să prevadă sensul în care aceste fenomene au să se modifice în viitor. Să cere deci unui om cult: să „priceapă“ mediul în care trăiește trupește și sufletește. Nu trebuie oare să fie râvna noastră de a produce oameni cari să aibă aceste însușiri? De sigur că unii după măsura inteligenții lor vor fi mai cuprinzători, alții mai limitați în această pricepere, dar pe toți trebuie să-i punem pe calea posibilității de a ajunge la ea.

Această idee se poate formula și în modul următor: trebuie să dăm puțința copiilor noștri ca să-și explice fenomenele naturale, sociale și intelectuale, ale mediului în care trăesc, cu ajutorul metodei științifice care nu este ceva căzut din cer, ci simpla sistematizare a bunului simț.

Să nu mai creadă omul modern că atunci când fulgeră e că Jupiter a azvârlit fulgerele din cer. Să nu creadă că dacă generalul a fost bătut în lupte, este că Palas Athena n'a fost de partea lui. Să nu se servească omul modern de explicațiuni simpliste, antropocentrice. Aceste explicațiuni dădeau, în vremea aceia veche, sufletului antic liniștea aceuia ce „știe“ adică „crede“ că știe. Cu aceleași explicații e imposibil să ne mulțumim azi, să ajungem la liniște sufletească în timpurile noastre.

Cum să ajungem la rezultatul definit mai sus? Cu clasicismul? Cu umanismul? Eu cred că punându-vă chestiunea nu e nevoie să insist asupra răspunsului. Nu se poate ajunge cu umanismul, cu clasicismul, la dobândirea cunoștințelor pe care le credem toți necesare unui om ca să-și împlinească menirea în zilele de astăzi. Dar îmi veți spune Dvs.: noi nu cerem aceasta clasicismului. Noi îi cerem să ne împărtășească cu „cultură filosofică“.

Filosofia? Dar filosofia este iarăși o entitate verbală pe care vă desfid să o definiți mai precis; este un „gaz“, un „abur“, care atunci când vrei să-l strângi îți trece printre degete. Cu toate acestea dificultăți să încercăm să vedem ce se ascunde sub acest cuvânt.

Ce urmărea filosofia antică, ce căutau filosofii antici când făceau ei filosofie? Făceau în realitate exact același lucru ca și noi modernii care facem „știință“. Ei căutau ca, cu cunoștințele concrete pe care le posedau atunci, să ajungă la generalizări și, prin generalizări din ce în ce mai întinse, să ajungă la explicarea universului. Așa facem și noi, cu diferența că rezultatele noastre, adică generalizările științifice, pornesc dela date concrete cu mult mai precise decât acele ale anticilor. De aceea rezultatele la care au ajuns ei, adică „Filosofia“ lor, nu pot avea valoarea generalizărilor noastre.

Să poate oare susține serios că acea cunoștință a universului, că acea filosofie antică, obținută prin generalizări de legende, de observații greșite, de credinți astăzi demonstrate false, de (să le zicem pe nume) prostii, să aibă pentru tinereț o virtute educativă superioară acelei „filosofii“ moderne care constă în suma generalizărilor științei actuale?

Domnilor Colegi, oricât mi s'ar afirma asemenea lucruri pe românește, pe franțuzește, pe nemțește, chiar pe grecește și latinește, eu cred că sunt o absurditate.

Nu se poate deci pretinde că așa zisa cultură clasică să fie superioară culturii științifice moderne.

Acum să vedem D-lor cum să întâmplă cu arta? Da, artei antice mă închin. E incontestabil că oamenii antichității au ajuns la concepțiuni filosofice greșite, dar extraordinar de istețe când te gândești că au fost obținute cu un mizerabil de sărac bagaj de fapte și observațiuni. Totuși ei nu ne pot da nouă lecțiuni de „filosofie“, de cunoștințe universale științifice, de istorie, de geografie, de psihologie etc.

Oamenii aceia au ajuns însă în trei soiuri de arte la înălțimi pe care nimeni nu mai poate să le întrecă, cel mult numai să le ajungă.

E incontestabil că sculptura grecească a ajuns la un grad de perfecțiune ne întrecut.

Sunt mari sculptori ai Renașterii și moderni cari poate au ajuns la acea înălțime, dar cari desigur n'au putut-o întrece căci perfectiunea însăși.

De sigur că ceramica grecească este o plăcere a ochilor, o desfătare a sufletului; nu poți să-ți închipui ceva mai frumos ca măstrele forme produse de ceramica grecească. Dar frumoasă e și ceramica altor popoare; noi, modernii, nu putem face mai bine, convin, dar putem crea frumuseți ceramice ca și ei.

Desigur, Domnilor, că în ceia ce privește arhitectura templului conceput de greci, nu se poate închipui ceva mai perfect. Mediteranul, deci și românii noștri cu ochiul și sufletul dorit de frumos, sbârânăie de însuflețire la vederea unei construcțiuni grecești înălțându-se în lumina neîntrecută a Mediteranei pe o culme de deal și profilându-se pe zarea albastră a mării. Nu se poate concepe ceva mai armonic și mai frumos decât această creație omenească întrupată în peisagiul mediteranean.

Dar ce au deaface toate acestea cu două ore de grecească pe săptămână, sau cu limba latină?

DI P. GĂRBOVICEANU: Dar poezia grecească?

DI Dr. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucției Publice: Literatură nu este ?

DI EMIL RACOVITĂ: Venim și la ele.

Domnilor Colegi, nu am la dispoziție timpul pe care ași fi vrut să-l am, pentru a da toată dezvoltarea acestei chestiuni. DI Ministrul se uită gales la mine, ca să termin cât mai de grabă (ilaritate). Vă rog însă faceți și Dvs. o experiență, acei care n'ați făcut-o încă, căci eu am făcut-o destule ori în școală și mai târziu. Cât m'am căznit eu cu autorii clasici! căci eu am fost un „credincios“ pentru că am avut în liceu niște profesori cărora țin în orice ocazie să mă închin, căci oameni ca aceia nu știu dacă vor mai fi mulți...

DI PROF. SIMIONESCU: Spuneți unde era liceul.

DI EMIL RACOVITĂ: La Iași, la Institutele Unite. Erau oameni, erau dascăli, care credeau în specialitatea lor. Imi îneculcase respectul, ca să zic așa, religios al acestei literaturi, nu au putut însă să-mi îneculce o cunoștință suficientă a limbii grecești, cu toate că am făcut-o 6 ani, ca să pot judeca prin mine însu-mi, în grecește, frumusețile pe care ei le proslăveau. Dar imediat ce am putut, le-am citit în traducere, și vă asigur că niciodată sufletul meu, destul de zbârânăitor dealtmintrelea, nu a zbârânăit, la sunetele lirei lui Homer, cum a zbârânăit la accentele lirei lui Eminescu (Aplauze). Și dacă prețindeți care-va din Dvs. contrarul, e pentru că sunteți greci prin destinație.

* (1) E firesc, cum vom vedea îndată, că impresia produsă asupra sufletului modern de capodoperele literaturii antice să nu fie puternică. În lumea antică însă, această impresie a fost atât de sgu duitoare încât s'a transmis până în zilele de azi „clasicilor“ ca un act de credință intangibil, scos de sub controlul judecării bunului simț și al discuțiunii obiective. Toate manifestațiile clasiciste desinteresate contemporane sunt mai mult un „amor“ decât o convingere, mai ales cele ce izvoresc din admirația fără margini a literaturii grecești; ca și „pornirile inimii“ aceste porniri umanistice „ont des raisons que la raison ne connaît pas“.

* Literatura antică, proză și versuri, dramă sau epopee, nu e în realitate decât o formă a manifestării religioase „o mitologie“. Actele personajilor cântate sau descrise sunt astfel de strâns împletite cu gesturile zeilor, cărora sunt dealmintrelea subordonate, încât nu mai sunt „pur omenesti“. La izvorul emotiv ce constituie pentru cititor desfășurarea măiastră a patimilor omenesti să adauge covârșitor potopul de simțiri sgu duitoare provocate de voința și de acțiunea zeilor, stăpânii atot puternici ai scartei muritorilor. Nu încapе îndoială că acest ferment emotiv supraomenesc a sporit în mare măsură, și impresia pur „artistică“ a capodoperilor literare asupra antichității și ne explică puternica tradiție de neîntrecută frumusețe ce li se atribuе.

* Dar fermentul emotiv supraomenesc, nouă ne lipsește complet.

* Ce tulburare în suflete poate să mai stârnească azi mânia lui Zeus, ori amenințările Junonei? Ne găsim deci în fața unei literaturi pur „omenesti“ care, într'o limbă a cărei ultime ființe vor rămâne totdeauna străine nouă, într'o formă neobicinuită, cu procedee ce nu sunt ale noastre, ne povestește despre fapte pierdute în negurile timpurilor, a unor oameni ce nu-i putem simți aproape.

* E firesc deci ca literatura contemporană să aibă cu mult mai mare influență asupra copiilor noștri și prin urmare e absurd să susții că „virtutea ei educativă“ ar putea fi mai mică decât aceea a literaturii antice.

(1) Alineatele prevăzute cu * n'au fost rostite în Senat; în opintele mele de a fi cât mai scurt, am uitat enunțarea faptelor ce conțin cu toate că am fost provocat pe tema „literaturii grecești“ de Ministru și Raportor.

* Oare i-și propun clasiștii noștri s~~e~~meți ca, după ce vor fi învățat pe copii grecește și latinește, să-i convertească și la „religiile“ vechilor greci și latini ca să le dea „fermentul emotiv“ indispensabil unei culturi clasice desăvârșite?

* Din partea unor învățați așa de strict specializați ca Domniilelor te poți aștepta și la una ca asta. Dar ce-or zice despre așa isprăvi înalții prelați, șefi ai cultelor recunoscute? Mă tem că reformatorii noștri vor intra în „aspru vigavor“!

Din cele susținute de mine până acum s'ar putea oare susține că eu voesc să vă împiedic să dați copiilor în liceu cunoștința și dragostea „culturii antice“? Nu cred că e cazul pentru un om de bună credință. Din contră, vreau să ușurez copiilor cunoșterea acestei culturi care este admirabilă; cer chiar predarea culturilor mai vechi și mai originale decât cele derivate grecești și latinești. În acest scop vreau să vă împiedec de a pierde vremea acestor nenorocite ființe cu învățarea limbei grecești și latine.

Mi s'ar putea spune de cei ce mi-au făcut cinstea să mă viziteze la Cluj: Boerule, vii aci să faci procesul clasicismului! Oare n'ai fi și D-ta un tip de soiul aceluia dintre șefii neofalangii macedoniene de care ne-ai vorbit, care și-a trimis totuși băiatul la secțiunea reală? Tot așa soi de beligerant trebuie să fii și D-ta, căci te tradează cea ce văd în biblioteca D-tale.

D-lor Colegi, specialistul care-și face pâinea zilnică din specialitatea pe care o iubește și îi consacră viața cu plăcere, ajunge la un moment dat când îi trebuie ca desfătare și repaus o schimbare de preocupare. Așa se face că specialiștii au pe lângă o specialitate „legitimă“ și o specialitate de „mâna stângă“. Colegii interpelatori eventuali ar putea să mă cârie cu specialitatea mea „de mâna stângă“, care este tocmai civilizațiune antică, pe care neg dealtmintrelea s'o fi atacat într-o ceva și pe care o iubesc atât de mult încât ea îmi servește și de desfătare și de repaus când prea mă ocup multă vreme neîntrerupt de specialitatea mea „legitimă“. Tot ce se raportează la viața popoarelor azi dispărute mă pasionează, începând cu preistoria și protoistoria și sfârșind cu istoria antică. Mă atrage irezistibil cunoașterea fenomenelor sociale, culturale, intelectuale care s'au petrecut în acel binecuvântat colț al Mediteranei unde să găsește obârșia a tot ce omenirea a produs mai înalt și mai frumos. Cred dar că cunoașterea culturilor antice nu este numai o necesitate didactică pentru copii dar și o desfătare pentru el, cu o condiție însă: să-i fie dascălul bun.

și să nu vrei să-i dai așeastă învățătură prin mijlocul limbilor grecești și latinești căci îl veți desgusta și împiedeca să iee această direcțune.

Dar s'a spus de apărătorii clasicismului: grecește ar mai merge să nu învețe copiii noștrii, dar latinește? Trebuie să știm latinește bine pentrucă suntem descendenții lui Traian, lui „tata“ Traian, cum îmi spune din bănci un coleg.

Domnilor, chestiunea aceasta este foarte șugubeată. Noi nu suntem descendenții sau chiar „copii“ lui Traian. Traian este acela care ne-a atras un pui de bătaie, pe care noi n'am uitat-o nici până azi. Noi suntem mai degrabă descendenții lui Decebal și ai lui Burebista, cari tocmai au fost bătuți de români.

DI P. GÂRBOVICEANU: Au venit și coloniști.

DI EMIL RACoviTĂ: Coloniștii cari au venit aci, știm noi de unde au venit. Ei n'au nimic comun cu Lațiu și cu Roma, care este obârșia poporului latin, adică a viței latine propriu zise. De altfel istoria noastră este comună cu cea a tuturor popoarelor neo-latine.

Toate aceste popoare sunt neolatine din alte cauze, nu din cauză că ele își au originea în acest județ al imperiului roman, în această mică regiune din centrul Italiei.

DI P. GÂRBOVICEANU: DI Ministru Nisor, istoricul este acolo.

DI I. NISTOR, Ministrul lucrărilor publice: Dar latinitatea de la Dunăre? Această rămâne.

DI EMIL RACoviTĂ: Aceasta n'ar fi nimic.

Cultura noastră a început să fie latină. . .

DI I. NISTOR, ministrul Lucrărilor Pubolice: Și origina.

DI EMIL RACoviTĂ: Limba noastră și formele gramaticale sunt latine. Noi avem dreptul să revendicăm comunitatea de cultură cu această mare și complexă, foarte complexă, categorie de popoare zise neolatine, dar noi nu suntem în drept de a nega și nu trebuie să desprețuim, fondul rasei noastre, care este mai ales a lui Decebal și a lui Burebista. Dar aceasta n'are nici o importanță pentru moment.

DI M. POLICRAT: Aceasta este o părere personală a Dv.

DI EMIL RACoviTĂ: Ba este părerea tuturor acelor cari astăzi fac istorie. Este părerea lui Pârvan, de exemplu, care a scris „Getica“.

DI M. POLICRAT: Vă puneți în contradicție cu alții mai competenți decât Dvs.

Dl EML RACoviŢĂ: Este părerea celor cari fac istorie ştiinţifică.

Dl I. NISTOR, ministrul lucrărilor publice: Tocmai cei ce fac istorie ştiinţifică, o fac pe baza latinităţii de la Dunăre.

Dl EM. RACoviŢĂ: Acesta nu importă pentru moment. Ceeace importă este că limba noastră este una din cele mai arhaice limbi de origină latină şi că ea are un vocabular latinesc foarte bogat. În realitate noi ne-am despărţit foarte de vreme de trunchiul limbic latin. Aşa zic filologii şi ei m'au convins. Ei spun apoi că există un grup al naţiunilor latine de Vest şi că noi constituim încă cu câteva dialecte grupul Oriental. Pe urmă ce s'a întâmplat? S'a întâmplat ca vocabularul nostru să fie complectat cu cuvinte din limbile popoarelor cu care noi am fost în contact, după cum şi grupul de Vest şi-a complectat vocabularul şi a împrumutat cuvinte din vocabularul naţiunilor cu care el au fost în contact.

A venit pe urmă un moment în care vocabularul nostru vechiu, băştinaş, latin, geto-latin, n'a fost suficient pentru starea de dezvoltare a păturii superioare româneşti. Atunci s'au făcut mereu împrumuturi. Am fost întâi sub influenţa culturală slavonă şi pe urmă neogrecescă, limba noastră s'a îmbogăţit şi cu cuvinte greceşti. În sfârşit, nu de mult, am intrat sub influenţa franceză. Acest fapt a fost un moment important în viaţa noastră culturală, e dealtmintrelea şi un eveniment fericit pentru-că nu puteam să avem un mai bun tovarăş şi un sfătuitor mai adaptat firei şi, ca să zic aşa, personalităţii noastre intelectuale româneşti, decât tovarăşul francez. Aproape totalitatea vocabularului savant este francez şi chiar modul de a ne exprima în mod savant, turnurile de fraze, au fost influenţate de limba franceză. Adevărata limbă „clasică“ a noastră este franceza. Pedagogii susţin cu drept cuvânt că pentru a ne învăţa bine limba, trebuie s'o frecăm, s'o triturăm, cu altă limbă; este firesc că acea limbă, limba a doua a noastră, să fie franceza.

Ar fi deci foarte nimerit ca chestiunea latinismului să fie rezolvată după indicaţiile ce dau circumstanţele istorice şi evoluţia limbii noastre.

Propunem deci, majoritatea universitarilor clujeni, ca limba latină să fie predată de profesorul de limbă română şi anume numai elementele de structură ale acestei limbi şi mai ales vocabularul. Cerem ca limba română să fie lucrată prin traduceri, prin versiuni împreună cu limba franceză. Aceasta este concepţia noastră şi eu

cred că urmează indicațiile dezvoltării limbii noastre, din momentul de când s'a născut sub forma neo latină.

D-lor, dar ni s'a mai spus un lucru, anume că toți termenii tehnici sunt de origine latină sau greacă; trebuie să cunoaștem vocabularul clasic ca să putem ști de ce e vorba. Oare așa stau lucrurile în realitate? Presupunem că putem evoca aci stafia unei personalități grecești eminente. Să-l poftim pe Aristot și să-i spunem: „Maestre, iată aparatul acesta, se chiamă telefon“. Oare genialul grec va putea el avea din: Telefon = sunet de parte, cea mai mică noțiune asupra aparatului în chestiune?! Vedeți dar ce să întâmplă cu nume derivate din cuvinte cu înțeles, ce să mai zic de celelalte arbitrare, fără nici un sens. Ce sens are „ohm“, „watt“, „volt“? Sunt nume de persoane. Dar Curieterapia? Eleniștii adevărați, dacă ar mai exista mulți la noi, ar trebui să cadă jos la pământ, auzând această extraordinară alcătuire de cuvânt? Curieterapie! Curie, numele francezul genial, care a descoperit radiul, și terapia, cuvânt grecesc. Dar ce se mai întâmplă? Avem nevoie de atâtea cuvinte noi încât rădăcinile grecești sau latinești nu mai sunt suficiente și creăm mii de nume cari n'au absolut nici o semnificație. Dealmintrelea ce nevoie este ca numele să aibă o semnificație intrinsecă? Toate cuvintele și-au pierdut semnificația de origine și își păstrează numai sensul convențional al momentului. Toate cuvintele limbei noastre au o origină pe care noi profanii n'o cunoaștem și o semnificațiune actuală pe care singură o pricepem. Filologii însă se căznesc din greu să descopere evoluția cuvintelor, și în multe cazuri găsesc că sensul primitiv al unui cuvânt a fost cu totul altul decât este sensul actual.

Deci argumentul „etimologic“ e și mai slab decât celelalte.

D-lor, trebuie să sfârșim odată cu această — cum să zic — închipuită virtute sau vrajă a învățământului clasic. E o veche tradiție care, ca toate tradițiile, și-a avut justificarea ei în timpul când s'a născut, dar care n'o mai are azi după ce au trecut de atunci câteva secole.

Ce s'a întâmplat? Când omenirea a început să se descătușeze din întunecutul evului mediu, când în sfârșit a putut reîncolți în creierul omenesc apriga dorință a liberei discuțiuni, omenirea aceea s'a aruncat asupra culturii clasice cum să aruncă omul care se înecă asupra crengii plutitoare care îi îngăduie să nu se cufunde. Față cu întunecimea medievală, cultura clasică apărea ca cel mai splendid focar de lumină, și a fost acest focar pentru oamenii din epoca Renașterii.

Dar după ce Renașterea și-a săvârșit menirea ei în dezvoltarea omenirii, după ce acel câștig al purei rațiuni și al liberei cugetări a fost odată încetățenit printre oameni, a urmat perioada de descoperiri și cercetări ale acești intelectualități descătuseate. Și acum suntem pe deplin în această perioadă. Am depășit deci de mult timpurile unei astfel de meniri a clasicismului; nu putem să ne întoarcem înapoi spre clasicism, cum nu putem să reîncepem a vieții epoca Renașterii.

Acestea spuse, punctul nostru de vedere, al majorității universitarilor de la Cluj, este următorul: nu ne-am opune liceului unic, dar cu condiție: să nu devie liceu clasic.

DI DR. C. ANGELESU, Ministrul Instrucției Publice: Cu nici un preț.

DI EMIL RACoviTĂ: Dar cu această lege poate ușor să devie clasic și tocmai aceasta nu vrem noi.

DI DR. C. ANGELESU, Ministrul Instrucției Publice: Vreți ca Parlamentul să stabilească această?

DI EMIL RACoviTĂ: D-le Minitru, dați-mi voe să vă citez un proverb clasic: „Timeo Danaos et dona ferentes“, care nu trebuie tradus, cum îl vor traduce probabil mulți din absolvenții liceului D-tale unic: „Mă tem de dandana și zic: Doamne ferește“, ci trebuie tălmăcit: „Mă tem de greci, chiar când aduc daruri“. De aceea noi, mai prudenți, spunem: Domnule Ministru, ești omul experienței, ești om de știință experimentală, de ce să nu continuăm experiența, căci de liceul clasic toți par a se lepăda, dar mă tem că la urma urmei să nu iasă ceva mai rău, adică liceul unic pseudo-clasic. De ce să nu lăsăm să se facă experiența prin bifurcare? Vom vedea care pe care: secția clasică, ori cea națională-științifică, cum o vrem noi. Astăzi, aceasta este singura soluție rațională.

O VOCE: S'a văzut.

DI EMIL RACoviTĂ: Aceasta nu înseamnă că trebuie să păstrezi exact cadrele vechi. Nu. Suntem gata să discutăm cu D-ta programul, care admitem să fie mai puțin specializat; cerem și noi să se dea un interes și o importanță mai mare generalizărilor de tot soiul.

În privința ciclului suntem de acord cu D-ta, căci îl crețem o dispoziție bună. Ciclul se justifică prin faptul că copilul care începe liceul nu este identic cu copilul care-l sfârșește. Dacă ne-am lua numai după normele de dezvoltare a copilului, ar trebui să sta-

bilim mai multe cicluri decât două. Trebuie însă să împăcăm fiziologia și psihologia cu practica.

Dar aci o observație în vederea unei reforme de studiat ulterior. Bifurcarea spre liceul practic ar trebui poate să se facă nu numai la aceea perioadă fatidică de trei ani, la sfârșitul gimnaziului, dar poate și de la clasa a patra sau a cincea. Liceele D-tale practice, care vor fi poate și ale noastre, pentru că suntem de aceeași părere asupra lor, sunt de diferite soiuri și liceul practic, care ne va furniza mecanici, nu este același cu liceul care ne va furniza menajere sau bucătari.

Durata studiilor liceale de șapte ani bine întrebuințată desigur că poate fi suficientă, dar asupra anului al optelea nu am vrea să hotărâști fără matură chibzuială, Domnule Ministru, pentru că chestiunea este mult mai complicată decât se crede. Noi nu credem că se poate întrebuința aceleș tip de an preparator pentru toate facultățile. Mai ales pentru facultatea de Științe și cea de Medicină ne vom opune în modul cel mai hotărât încredințării anului preparator liceelor.

Dl Dr. C ANGELESCU, Ministrul Instrucției Publice: La medicină nu se discută.

Dl EMIL RACOVITĂ: Nici la științe nu trebuie să se discute, pentru că este în joc o foarte gravă chestiune de metodă.

Noi ne plângem că elevii care ne vin la știință și medicină, n'au obicinuița laboratorului, sunt complect lipsiți de spirit de observație și de interes pentru cele concrete și experimentale. Nu aducem pentru această stare de spirit regretabilă o plângere contra colegilor noștri secundari. Știm doară că ei nu au de unde să facă lucrări de laboratoriu, sau de ateliere, știm că nu pot să întrebuințeze metoda activă, căci n'au nici materialul școlar, nici ateliere, nici laboratorii.

De aceea nu se poate ca starea de spirit ce naște din o educație liceală sartoidă, menită să continue încă multă vreme, să se agraveze încă un an.

Cerem deci, ca la noi, la universitate, acolo unde tot mai sunt laboratorii, acei copii să poată fi instruiți „activ“ în științele de observațiune și de experiență.

Pe urmă, ca profesor universitar vorbind în numele colegilor, și ca președinte de comitet școlar, a-și vrea să atrag serioasa atențiune asupra modului cum vor fi alcătuite programele. Avem programe analitice ticsite de amănunte inutile și nu mai voim programe încărcate. Ar

fi o nenorocire menținerea sistemului actual căci e o piedică pentru o bună educare a copilului. Când într'o clasă supra-populată se mai predă pe deasupra și un program supra-încărcat, aceasta e o absurditate, o pură aberație pedagogică. A cere unui dascăl, oricât de experimentat și oricât de doritor de a-și face meseria cu credință ar fi, să obțină rezultate pozitive, este o simplă utopie. În astfel de condiții un profesor secundar nu poate scoate „cameni“ din copii. Prin urmare atrag serioasa atenție a tuturor asupra acestei chestii.

DI DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Sunt de acord. Acelaș lucru l'am spus și eu.

DI EMIL RACOVITĂ: Mai rămâne încă o chestiune și răspund dorinței D-lui Ministru și privirilor dulci pe cari ni le adresează ceasornicul și mie. Cum se rezolvă chestiunea perioadei de tranziție, D-le Ministru? Noi, Românii, avem obiceiul să nu ne gândim la ceea ce are să se întâmple; ne gândim numai la prezent, la ceea ce este astăzi. Astăzi se vine cu o lege care conține lucruri excelente, o lege care desigur este un progres în multe din dispozițiile ei și asupra căreia am făcut singurele rezerve pe cari le-ați văzut. Dar este vorba, ce are să se întâmple atunci când va fi pusă în vigoare? Ce se face cu acei elevi cari au început sub regimul vehiury Cluj

DI DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: E o chestiune de program de tranziție.

DI EMIL RACOVITĂ: Vă amintiți că și la legea bacalaureatului v-am vorbit de tranziție totuși, ceea ce s'a întâmplat, nu se potrivește bine cu cele ce asigurați. Ai promulgat legea în Maiu și ai aplicat-o în Iunie. Mi-se pare că în acest caz am cam prea tratat de copii noștrii ca pe iepurii de experiență ai institutelor de fiziologie. Și nu ar fi bine să facem și cu această ocazie acelaș lucru.

DI DR. C. ANGELESCU, Ministrul Instrucțiunii Publice: Avem 6 luni pentru ca să facem programele.

DI EMIL RACOVITĂ: Nu este vorba de aceasta, ci de ce se face cu aceia cari sunt deja îndrumați după vechiul sistem și pe cari trebuie să-i treci pe o punte, iar nu să-i svârli în apă.

Domnule Ministru, dacă-ți vei arunca privirea și pre noi, spre profesorii universitari, cari ți-am expus ideile instituției din care facem parte și ne vei acorda la discuția pe articole câteva mici amendamente, probabil că ai să realizezi cea ce este mare dorință a legiuitorilor, adică unanimitatea, care este de altminterlea dorința vie a noastră ca și a D-tale. (Aplauze îndelung prelungite).

B. — CUVÂNTARE PREZIDENȚIALĂ
ROSTITĂ ÎN ȘEDINȚA DE DESCHIDERE A CONGRESULUI
NATURALIȘTILOR DIN ROMÂNIA LA CLUJ
LA 18 APRILIE 1928.

Doamnelor și Domnilor.

Ieratică prescripții protocolare hotărâsc ca președintele nou numit să ție un discurs ad hoc, să prezinte adunării care l'au ales, o construcție verbală măiastră, numai din material tradițional lucrată, o cuvântare care dealmîntrelea ca și palatele feerice ale expozițiilor, e legată de soartea trecătoare a circumstanței care i-a dat naștere, într'un cuvânt: un discurs așa zis „academic“.

Ori cât s'ar părea de ciudate în gura mea vorbele ce urmează, trebuie să vă declar că mă sînt incapabil de a vă rosti un discurs de soiul academic. Imi lipsește mai întîi darul măestriei verbale, apoi cunoștința suficientă a materialelor protocolare și tradiționale, cât și respectuoasa atitudine a credinciosului față de ele. Dealmîntrelea sunt silit să vă fac o dureroasă spovedanie: sunt sfădit de mult cu protocoalele, căci 40 de ani de exclusivă îndeletnicire cu științele naturale prea mi-a impus naravul de a gândi în gura mare.

Cu toate aceste tot m'am decis să vă cuvîntez ceva.

Această adunare aleasă este atît de competentă și atmosfera sufletească ce domnește în sală, îmi pare atît de simpatică, încât socot îngăduit unui bătrîn naturalist ca, în fața unui congres de naturaliști, să tîlmăcească fără încunjur cea ce de 30 de ani îi stă pe inimă.

Doamnelor și Domnilor,

De îndată ce am putut să-mi dau seamă de esența și de rostul științelor naturii, am fost crunt izbit de contrastul ce există între importanța acestor științi pentru om și pentru societățile omenești, și rolul șters, lăturalnic, cu totul subordonat, ce li se acordă chiar

în zilele de azi. Contra acestei mari greșeli continuu în țară o luptă pe care am dus-o aproape 30 de ani în Franța; cu satisfacție am constatat că în acest interval de timp, lung pentru o viață omească, numărul tovarășilor de idee a crescut neîntrerupt și aplicațiile doctrinei au început să încolțească în multe țări apusene.

S'au creat chiar denumiri speciale pentru această doctrină. Astfel celebrul psihiatru și sociolog Dr. Toulouse cheamă la luptă pentru „Biocrație“ și distinsul meu coleg de la Facultatea de Medicină, Dr. I. Moldovan este șeful mișcării „Biopolitice“.

Noi stăm foarte departe înapoi în această privință.

Interesul general pentru științele naturale este inexistent. Poporul face haz de naturalist. Se stracă de răs când vede un „boer“ îmbrăcat în haine „nemțești“, poate bătrân și împodobit cu pântec rotofei, alergând după fluturi, fugărind broaște prin papură sau scurmând țerna după pietre.

Legende populare au născut chiar pe această temă. De întâiul adevărat naturalist ce-am avut noi, și om de mare valoare, Grigore Cobâlcescu, se povesteau următoarele încă de pe când îi eram elev la Institutele Unite din Iași. În redingotă neagră colbăită, cu joben pe cap și cu *opinici în picioare*, în arșiță de soare, Cobâlcescu scurmă cu ceocanul geologic într'un ogor; din când în când se pleacă, culege ceva ș'o bagă în buzunare. De-odată îi răsună în spate vocea lătăreată și dămoală a răzașului moldovan: Da ci cauți acolo dunieta? Caut fossile omule. Cauți fasole? Dapoi pentru dunieta le-am samanat eu! Hai șterge'o de aici (aci să pot adaoga câteva blagoslovenii naționale).

În școli, naturaliștii ocupă locșorul ce binevoesc să le mai lese proprietarii celorlalte specialități; material didactic le lipsește aproape complet, cu toate că este absolut necesar predării acestor discipline esențialmente „active“. De la aceste năpăstuite catedre se ciocărtesc creditele mizerabile ce le mai au, iar orele lor de suplinitură să distribue la voia întâmplării. Bine înțeles că în aceste condițiuni s'a stabilit printre elevi tradiția că științele naturale nu trebuie luate în serios.

La universitate, secția de științe naturale e considerată ca „Sora cea mai mică“, căreia i se scurtează zestrea și influența cum se cuvine la o minoră.

„Sora cea mai mare“ e secția de matematică căci are cea mai veche tradiție universitară și să bucură de o reputație ce toată lu-

mea, o proclamă fără s'o judece, dar care este un enorm sofism. **M a t e m a t i c a** ar fi cea mai exactă dintre științi.

În realitate matematica nici nu este o „știință“ și nici nu poate să fie „exactă“, căci de ar fi altfel aceste două cuvinte ar putea avea câte două sensuri cu totul deosebite.

Matematica este una din cele mai mărețe creații ale geniului omenesc, e fiica legitimă și superbă a intelectului, e o prețioasă și subtilă desfătare a minții și una din armele cele mai puternice din câte au servit omului ca să-și robească puterile naturii.

Matematica e cel mai admirabil instrument de cercetare științifică, nemăsurat superior tuturor celorlalte instrumente de cercetare făurite de mâna omului. E dalta din ce în ce mai tăioasă și deapurerea oțălită cu care savantul cioplește chipul adevărului în substanța universului. Dar nu este acest chip însu-și, adică știința.

În adevăr știința este, la o epocă dată, suma constatărilor obiective făcute la acea epocă cu ajutorul observației și experienței și clasate cu ajutorul bunului simț ordonat. Ori această definiție nu se potrivește întru nimic definiției matematicii care este prin esență un concept pur imaginar.

Știința prin urmare este mereu variabilă și deci relativă, ea lucrează cu medii și nu cu cifre absolute, ea nu cunoaște egalități ci numai înlănțuiri de individualizări toate diferite. În aceste însușiri consistă „exactul“ adică aproximația cea mai apropiată de realitate.

Cum poate fi deci matematica exactă când ea se bazează pe axiome invariabile, pe cifre absolute, pe egalități perfecte, care nu există nicăieri în natură și care dacă „există“ în matematică e pentru că noi oamenii le-am voit arbitrar astfel? Vă minunați oare că metrul se împarte exact în o mie de milimetri și îl proclamați oare „știința cea mai exactă“ fiindcă puteți măsura, ori ce obiect real din univers cu această creație arbitrară a minții omenești?

Doamnelor și Domnilor,

Expresia de simpatică îngrijorare pentru mine, ce cetesc pe fața multora dintre D-voastră, îmi aduce aminte de un minunat desen al renumitului caricaturist Caran d'Ache.

Un colț de deșert African: în umbra subțire a unui palmier, un leu majestos stă culcat cu labele dinainte încrucișate, cu ochii închiși, ațipind în arșiță tropicală. Acățat de un vârf de frunză de

palmier, o poznașă de măimuță lungeste cât poate o mână profana-toare, înarmată cu un lung bețișor, că să gădile augustul vârf de bot al regelui deșertului. Iar la depărtare, de jur împrejur, se ițiese de după movile de năsip, indigeni cu ochii holbați de spaimă, îngroziți de cele ce au să se întâmple!

Vă rog să fiți fără grijă despre soarta ce mă așteaptă fiindcă am îndrăznit să zădăresc leul matematic. N'are să mi se întâmple nimic, absolut nimic, căci toate câte le-am spus le cunosc mai bine decât mine toți matematicienii, numai se feresc să le spună în public.

Dar asupra paradoxului matematicesc nu mi-e îngăduit aci să insist mai mult; dacă l'am menționat e că voeam să ajung la următoarea constatare care-mi va servi mai târziu: Nu poate fi adevărat, cum se proclamă în genere, că virtutea educativă a matematicilor ar fi superioară, sau chiar numai egală, a celeia științelor naturei.

E un sofism să pretinzi că omul pus în stare să priceapă realitatea e mai puțin educat, mai puțin cult, decât acela care trăește intelectualcește în o lume imaginară de entități absolute, învariabile și perfect identice.

Bine înțeles aceasta constatare nu împedecă ca Matematicile să ocupe în învățământul de toate gradele marele loc ce li se cuvine.

Doamnelor și Domnilor,

Dacă astfel stau lucrurile cu rolul atribuit științelor naturale în învățământ, în chestiile de cultură, vă puteți închipui ce se întâmplă în economia socială și mai ales în gospodăria țării noastre, când știut este că administrația întârzie totdeauna față de evoluția socială cu câteva perioade și cu câteva metode. Modul cum Domnul Biurocratescu rezolvă chestiile de Istorie naturală aplicată, chestii, ce nasc din ce în ce mai multe și mai importante în dezvoltarea gospodăriei omenești, va constitui un nesecat izvor de veselie pentru viitorii istoriografi ai epocii noastre sbuciumate, dar este pentru noi trăitorii acestor vremi un grav izvor de suferinți nemeritate și de îngrijorări pentru viitor.

Timpul mi-e prea măsurat că să pot cu această ocazie aduce dovezi de cele afirmate; prefer ca în scurta vreme ce-mi mai rămâne să mă explic sumar asupra importanței științelor naturale în educația omului și în economia lui socială.

Γνώθι σεαυτόν, cunoaște-te pe tine însuși, a sfătuit pe contem-

porani, acum 2300 de ani, înțeleptul grec Socrate. Umaniștii și clasi-
ciștii zărnice de admirație când aud această formulare elegantă și
concisă a unui adevăr deosebit de elementar, al unui truism,
ce descopere singur orice om înzestrat cu bun simț și cu oarecare
cunoștințe.

Și vedeți cât de factice, cât de artificială, este credința în acea
faimoasă „virtute educativă“ a clasicismului! Doar de 2300 ani,
câți oameni educați în clasicism n'au fost împărați, domnitori, mi-
niștri, biurocrați, și totuși n'au aplicat acea faimoasă formulă în
organizarea învățământului.

Γνώθι σεαυτόν nu vrea să zică să cunoști herbantlăcurile lui
Jupiter, sau pățaniile conjugale ale dumnezăiescului ferar Vulcan.
Nu poveștile grecești despre Venus m'au făcut în trecut, și mă vor
face până la ultima suflare, să mă închin cu adorație și respect
fermecătoarei zeițe!

Γνώθι σεαυτόν vrea să zică să ai cunoștințele elementare, dar pre-
cize, de anatomia, fiziologia și psihologia trupului tău ca să te fe-
rești să faci cu el cele vătămătoare și să nu cazii pradă eresurilor,
vrăjitorilor și înșălătorilor.

Vrea să zică să știi de unde vii, din ce spită de victăți te-ai co-
borât și să știi cam încotro ai să mergi.

Vrea să zică să cunoști, în trăsături generale, lungă și chinuită
poveste omenească și, mai amănunțit, istoria gleei tale băștinașe așa
cum ți-au durat-o din vremile cele mai cărunte, cu zilnice sudori
și cu mult, cu prea mult sânge, moși și strămoși.

Vrea să zică să ai idee de ce este pământul de care ți-e legată
soarta și să cunoști plaiurile și munții, apele și câmpiile, unde ai
să trăiești, unde au trăit și s'au prăpădit cei ce te-au făcut și unde
au să trăească și să se prăpădească cei pe care îi faci tu.

Și câte altele pe care trebuie să cunoști ca să poți trăi conștient
în lumea ta, ca să fii om cult în adevăratul înțeles al cuvântului
și pe care nu pot să ți-le dea nici Aristot, nici Herodot, nici Strabon,
nici Hipocrat, nici grecească, nici latinească, ci numai cuno-
ștința elementară, dar precisă, a constatărilor
fundamentale făcute de științele actuale ale na-
turei.

Consecințele acestui adevăr pentru om, privit individual, reeasă
deci clar: Științele naturei și ale omenirii trebuie să
constitue osia învățământului secundar nespe-

cializat, iar mijlocul pentru a împărtăși copilului această educație e cunoștința desăvârșită a limbei naționale. În fața liceului de ieri și Vai! celui de azi, stă acest liceu de mâne, să-i zicem „național științific“, ca sângele moștenitor.

Dar mi s'ar obiecta: științele naturii sunt grele de învățat și neatractive pentru elevi. Copii cer în gura mare, declinări, conjugări, aoriste, versuri grecești, discursuri latine, mitologii, epopei, ode și epode!

S'o creadă cine-o vrea, dar eu nu pot, căci am constatat exact contrarul. Prin multe țări am umblat după găze, după ierburi și după pietre; am fost ajutat să le culeg de oameni de toate rasele și mai ales de copii. Pui de patagoni și catalani, de tot soiul de franțuzi; odrasle de mauri, de arabi, de italieni, de spanioli; pici mărunței, de moldoveni, de bănățeni, de moți; danci de țigani, negri ca fundul ceaunului, mai puțin înveșmântați încă decât taimoase dănuțitoare, căci le lipsea până de struț reglementară, toți, dar absolut toți și toate, băeții și fetețe, mi-au arătat cel mai viu interes pentru făpturile naturii și o extraordinară iscusință pentru a le distinge și a le recunoaște. Și e foarte firesc. Natura a fost educatoarea omenirii și pe sânul ei gol și-a petrecut omenirea toată copilăria. Cu legi, cu decrete, cu regulamente, nu se șterge o ereditate dobândită timp de multe milenii!

Și în rezolvirea problemelor economiei sociale, rolul științelor naturii trebuie să fie covârșitor. Problema alimentării populațiilor mereu crescânde se desvâluie în ce în ce mai greu de rezolvat, și din ce în ce mai gravă, din cauza dezechilibrului produs de avântul relativ prea grăbit al industriei, de starea rudimentară a agriculturii, și de exodul țăranului spre orașe. Folosirea empirică a materiilor prime și a muncii omeniești nu mai satisface nevoilor; am intrat deja, și înaintăm cu pași grăbiți, în faza exploatarea științifică a acestor bunuri pământești. Industrializarea agriculturii, standardizarea industrială, taylorizarea muncii, nu sunt decât expresiile verbale ale acestei mărețe revoluții sociale.

Organizările sociale omeniești se așează treptat pe baze evoluționiste și se îndreaptă grăbite spre cooperatismul național și internațional sub presiunea inexorabilă a interdependenței economice a popoarelor.

Ei cine poate să ne fie călăuză în această profundă transformare-dacă nu științele naturii și ale alcătuirilor sociale!

Doar nu cu Georgicele lui Virgil avem să reformăm agricultura, nici din doctrinele Romei eterne vom putea deduce principiile evoluționiste de care avem nevoie; iar cu dreptul roman atât de individualist nu putem clădi cetatea cooperatistă de mâine.

Doamnelor și Domnilor,

Tot omul ajuns la oare care cultură, își pune oare care chestiuni, e doritor să aibă deslegarea unor oare cari enigme, aspiră prin urmare să-și alcătuiască o „filosofie“. Și acestei, celei mai nobile năzuinți, numai științele naturii pot satisface mai temeinic.

Ce este filosofia, în sensul original și adevărat al cuvântului, decât încercarea de a-ți explica universul! Cum să ajungi la această explicare altfel decât integrând într'un concept unitar rezultatele științelor naturii.

Așa au făcut dealtmintrelea filosofii antici; tot așa fac și oamenii de știință de azi.

Gânditorii savanți greci și romani, precum și geniile altor popoare antice, adică „filosofii“, au pornit dela observații și experiențe, s'au ridicat la generalizări din ce în ce mai întinse și au ajuns să conceapă sisteme explicative ale Universului.

Savantul gânditor de azi, adică „filosoful modern“, face exact același lucru, dar îl face mult mai bine, căci mijloacele de cercetare actuale sunt nemăsurat mai exacte și materialul de premise acum prelucrat nemărginit mai mare. Atâta drum am făcut spre adevăr, în ultimele trei secole mai ales, încât conceptele antice se pierd în zarea depărtării.

Filosofia antică nu mai reprezintă astăzi decât un material „istoric“, desigur prețios pentru studiul dezvoltării gândirii omenești. Nici unul din sistemele ei nu ne mai poate servi azi drept explicație a universului. A „specializa“ pe copii în cunoașterea acestor sisteme filosofice învechite, este a le pierde vremea degeaba; a pretinde chiar că cunoașterea unor concepte dovedite false, are „virtute culturală și educativă“ mai mare decât cea a sistemelor actuale mult mai apropiate de adevăr, este o pură absurditate.

Doamnelor și Domnilor,

Mă aștept ca, fiind date cele expuse mai sus, să fiu interpelat când-va, cam în modul următor.

Iar te-ai apucat de năzbătii, Domnule Profesor universitar!

Pretinzi că matematica nu-i nici știință, nici exactă! Vrei să izgonești greceasca din licee, Domnule Președinte al Academiei!

Ceri ca limba română și științele naturii să fie osiele învățământului secundar! Te legi de atotputernicul Domn Biurocratescu care, țăranul fiind talpa, el este căputa țării¹⁾. Vrei să surpi temelia Statului?! Domnule Senator, ești un bolșevic.

Doamnelor și Domnilor,

Dați-mi voie să vă povestesc o anecdotă perfect adevărată.

Acum vre-o 30 de ani, o grupare de tineri pasionați de științele naturii și de sociologie, au alcătuit un program politic în fruntea căruia era scris: votul obștesc și împroprietărirea țăranilor. S'a iscat mare scandal; tunete, fulgere și blăsteme s'au revărsat asupra lor prin gazete și discursuri parlamentare. Cum pe atunci nu exista bolșevicul, ci numai anarhistul, acei tineri sociologi, printre care mă număram și eu, au fost stigmatizați cu calificativul de „anarhiști“.

Pentru această maltrare întru nimic justificată, eu mă consider deplin răzbunat prin faptul că, eu „vechiul anarhist“, prezidez acum o mare și atât de aleasă adunare de miniștri, de înalți demnitari bisericești, militari și mireni, de profesori de toate gradele, de femei de înaltă cultură, de studenți și intelectuali, toți factori ori partizani ai votului obștesc și a împroprietării țăranilor, adică acum toți „anarhiști“ ca și mine, numai anarhiști „mai recentii“.

Doamnelor și Domnilor,

Am deplina convingere că tot așa se va întâmpla și cu cele astăzi expuse de mine. Deprinderea de a considera fenomenele lumesti din punctul de vedere dinamic, obicinuința de a privi aceste fenomene ca entități istorice, de a explica cele de azi prin transformarea celor de ieri și a deduce cele de mâine după direcția evolutivă a istoriei fenomenelor actuale, îmi dă seninătatea și optimismul siguranței desăvârșite, atât cât poate fi ceva desăvârșit pentru un om de știință relativist.

Când, acum 30 de ani, am intrat în rândurile apărătorilor

¹⁾ Mă tem că deaceia umblă românul mai mult desculț.

științelor naturii, credeam că copii mei vor beneficia de învățământul rațional, echilibrat, activ, igienic, cu adevărat cultural și edu-

cativ ce visam noi de pe atunci. M'am înșelat amar în această privință și această desiluzie a fost desigur o mare pacoste pentru ai mei; din punct de vedere general însă nu e decât o simplă întârziere. Copii copiilor mei vor fi probabil educați prin acele metode raționale.

Cine știe! Roata lumii se întoarce din ce în ce mai repede! S'ar putea chiar ca și eu să mai apuc acele vremi și, dacă obiceiurile clujene, în cea ce privește alegerea președintelui, nu se vor schimba, să prezidez eu „bolșevicul“ o strălucită adunare ca cea de azi, formată din „neobolșevici“.

De ce să mai fac însă ipoteze contingente. Nu știm noi oare că atunci când facla adevărului cade din mâni slăbite, ca ale mele, s'au găsit totdeauna alți cine s'o ridice. Ori cât de cotit ar fi în aparență drumul omenirii, până acum direcția a fost tot *înainte* și nu înapoi, înainte spre o organizare socială tot mai rațională și spre o colaborare generală tot mai pacinică. Evoluționistul bătrân ce sunt, nu poate să termine această cuvântare decât cu aceste convingeri optimiste.